

THE ANIMAL WELFARE APPLICATION IN RURAL DEVELOPMENT PLAN IN SLOVAKIA SITUÁCIA WELFARE V CHOVE HOSPODÁRSKÝCH ZVIERAT NA SLOVENSKU

Ondrej Debrecéni, Juraj Mlynek, Jozef Bulla, Peter Juhás, Branislav Bobček

Slovenská Poľnohospodárska univerzita v Nitre

1. SITUÁCIA WELFARE V CHOVE HOSPODÁRSKÝCH ZVIERAT NA SLOVENSKU

Situácia welfare v chove hospodárskych zvierat na Slovensku je špecificky poznačená vývojom v uplynulých 55 rokoch a to jednak obdobím „vytvárania veľkovýroby, priemyselňovania a automatizácie živočíšnej výroby“ (ktorá nebola zvládnutá technologicky so súčasným zlyhaním ľudského faktora) a obdobím „transformácie socialistického na trhové poľnohospodárstvo“ (ktoré bolo poznačené koncepčnými nejasnosťami a totálnym nedostatkom zdrojov pre technologické investície). Podporné mechanizmy Európskej únie tento stav zatiaľ ovplyvnili len čiastočne.

Základné nedostatky welfare, ktoré sú uvádzané vo svetovej odbornej literatúre, majú všeobecnú platnosť a vyskytujú sa v podstatnej časti živočíšnej výroby aj na Slovensku. Výroba v chove rozhodujúcich druhov hospodárskych zvierat sa realizuje prevažne na veľkých farmách, kde prevládajú morálne zastarané technologické systémy a formy. Úroveň welfare zvierat na týchto farmách je obmedzovaná predovšetkým nedostatočnými priestorovými, fyzikálno-chemickými a hygienickými podmienkami, vo vážnych a klietkových systémoch nie sú podmienky na prirodzené správanie zvierat, v chove vysokovýkonných zvierat sú vážne problémy v zabezpečení primeranej a vyváženej výživy. Dôsledkom týchto pomerov je značný výskyt situácií fyzicky alebo psychicky poškodzujúcich zvieratá, spôsobujúcich značnú chorobnosť, mortalitu a zhoršenie kvality produktov ako aj ekonomických parametrov výroby.

Z celkového počtu asi 27 tis. fariem s chovom zvierat sa v chove HD a ošípaných chová viac ako 90 % zvierat na farmách väčších ako 500 ha p. p., v chove oviec je to viac ako 66 %, v chove koní viac ako 30 %. V chove kôz naopak je 65 % zvierat chovaných na farmách s výmerou do 5 ha.

V chove hovädzieho dobytku je v súčasnosti 42 % zvierat chovaných vo vážnom systéme ustajnenia, pričom značná časť je uviazaná celoročne (asi 50 %). Prakticky všetky vážne systémy v chove dojníc používajú potrubný systém dojenia na stojisku s problematickým udržiavaním hygieny a fyziologických parametrov dojenia. Rýchly genetický vývoj úžitkovosti mliekových plemien prináša celý rad nedoriešených problémov v oblasti metabolického stavu zvierat s následkami na reprodukciu, problémoch s paznechtami, celkovou únavou zvierat, výrazným kolísaním kondície, predčasným vyradovaním a pod.

V chove hydiny je v súčasnosti chovaných 74,2 % sliepok v klietkovom ustajnení so všeobecne známymi následkami na životných podmienkach. V chove brojlerov sa prevažne využívajú halové systémy s voľným ustajnením zvierat. Tieto sú značne predimenzované zaťažením počtom zvierat na plochu, minimalizovaním pohybu, obmedzeným prístupom ku krmítku a napájačke, miešaním zvierat a nedostatočnými fyzikálno-chemickými parametrami ovzdušia.

V chove oviec sú najväčšie problémy s chovateľským prostredím v horských a podhorských oblastiach pri dojných stádach počas zimného ustajnenia. Spravidla ide o provizórne ustajňovacie priestory s minimálnym technologickým vybavením, bez núteného systému ventilácie, spravidla s gravitačnou výmenou vzduchu, ktorá je v dôsledku zimného utopenia priestorov prakticky nefunkčná. Ustajnenie na hlboké podstielke je zdrojom značného znečistenia ovzdušia a vlhkosti. Kŕmenie bahnic, okrem obdobia počas a po obahnení, je málo diferencované a výživársky nevybilancované. Počas letnej pastevnej sezóny značný problém životného prostredia predstavuje krívanie oviec a obťažujúci hmyz, čo je spojené s nedostatočným ošetrovaním pasienkov.

Ručný spôsob dojenia oviec je značne namáhavý pre personál a nešetrný k zdraviu vemena oviec s častým výskytom mastitíd.

2. VZNIK LEGISLATÍVY NA OCHRANU ZVIERAT

História zákona o ochrane zvierat chovaných na farmárske účely siaha do roku 1965, kedy bola vo Veľkej Británii zriadená komisia na ochranu práv zvierat pod vedením prof. Brambella. Niektorí vedci totiž upozornili na týranie a mučenie zvierat, chovaných v nevhodných podmienkach, v klietkach, v prehustenom priestore. Podnet dala kniha Ruth Harrison: „Animal machines“ (Zvieracie stroje). Na základe práce tzv. Brambellovej komisie boli v roku 1965

stanovené základné podmienky pre zabezpečenie pohody zvierat tzv. 5 slobôd.

V roku 1988 boli vydané smernice Rady 88/166/EHS, 90/425/EHS, 91/629/EHS a 91/630/EHS, ktoré uložili požiadavku na zhodnotenie stavu životných podmienok zvierat v EU a na spracovanie základných odporúčaní a požiadaviek na minimálne normy ochrany zvierat. V nadväznosti na to v roku 1998 vydala Rada smernicu 98/58/EC z 20. júla 1998 o ochrane zvierat chovaných na hospodárske účely.

Rozhodnutím Rady 1999/468/ES z 28. júna 1999, ktorým sa ustanovujú postupy pre výkon vykonávacích právomocí prenesených na Komisiu boli predložené členským štátom požiadavky na vypracovanie, resp. na implementáciu Smerníc rady do národných legislatív členských štátov EU.

Na základe toho bol Národnou Radou SR v roku 2002 a 2003 schválené Nariadenia vlády SR, ktoré sa v ochrane zvierat chovaných na farmárske účely Na Slovensku uplatňujú už viac ako 5 rokov a sú záväzné pre všetkých chovateľom. Ich ciele budú postupne realizované tak, že v roku 2012 bude chovateľ hospodárskych zvierat povinný rešpektovať požiadavky ochrany zvierat v plnom rozsahu.

1. Nariadenia vlády SR č. 730/2002 ktorým sa ustanovujú minimálne normy ochrany teliat
2. Nariadenia vlády SR č. 735/2002, ktorým sa ustanovujú minimálne normy ochrany ošípaných
3. Nariadenia vlády SR č. 736/2002, ktorým sa ustanovujú minimálne požiadavky na ochranu nosníc
4. Nariadenie vlády SR č. 322/2003 o ochrane zvierat chovaných na farmárske účely
5. Nariadenia vlády SR č. 270/2003, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 730/2002 Z. z., ktorým sa ustanovujú minimálne normy ochrany teliat
6. Nariadenia vlády SR č. 325/2003, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 735/2002 Z. z., ktorým sa ustanovujú minimálne normy ochrany ošípaných
7. Nariadenia vlády SR č. 326/2003, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 736/2002 Z. z. ktorým sa ustanovujú minimálne požiadavky na ochranu nosníc

Uvedené normy sú platné, ale zásadné zmeny v technológii chovu, spojené s nutnosťou rekonštrukcií resp. modernizácií, vyžadujú od roku 2006, resp. 2012.

Okrem toho sú v platnosti zákony z období posledných 7 rokov, ktoré boli tvorené čiastočne s ohľadom na zaužívanú legislatívnu úroveň v chove zvierat v „európskej 15-ke“.

Ministerstvo pôdohospodárstva v spolupráci so Slovenskou poľnohospodárskou univerzitou v Nitre, chovateľskými organizáciami, poľnohospodárskou a potravinárskou komorou a nevládnymi organizáciami pripravili návrh na vytvorenie samostatného opatrenia pre ochranu životných podmienok zvierat chovaných na farmárske účely. Toto opatrenie pod názvom „Životné podmienky zvierat“ sa realizuje od roku 2008.

Základné princípy vytvorenia a realizovania uvedeného opatrenia Plánu rozvoja vidieka sú:

1. Chovateľ sa dobrovoľne zaväzuje zlepšiť životné podmienky chovaných zvierat nad rámec súčasnej legislatívy
2. Z prostriedkov Programu rozvoja vidieka bude mať chovateľ kompenzované vyššie náklady, resp. nižšie výnosy, ktoré budú súvisieť so zabezpečením zlepšených životných podmienok zvierat
3. Opatrenia na zlepšenie životných podmienok budú neinvestičného charakteru, tzn. že lepšie chovateľské podmienky sa zabezpečia organizačnými opatreniami v chove

3. ODŮVODNENIE PODPORY

Efektívne nasmerovanie podpory v oblasti chovu hydiny, hovädzieho dobytku, ošípaných a oviec vychádza z analýzy situácie životných podmienok zvierat v poľnohospodárstve Slovenska. Analýza napomohla k zadefinovaniu priorít vo všetkých oblastiach chovu hospodárskych zvierat.

V chove hydiny v rámci zlepšenia životných podmienok zvierat je potrebné zníženie zaťaženia plochy. V súvislosti s chovom hovädzieho dobytku sa javia potreby zlepšenia prirodzeného správania zvierat, hlavne odpočinku a vytvárania skupín pre zabezpečenie stabilnej hierarchie v stáde.

V oblasti chovu ošípaných by prioritou mala smerovať na zvýšenie starostlivosti o prasiatka od narodenia po odstav, ktorá značne zamedzí možnému riziku úhynu zvierat. Taktiež v rámci chovu oviec je nutné nasmerovanie podpory na zvýšenie starostlivosti o jahňatá od narodenia po odstav vo forme zaškoleného ošetrovateľa.

Vo všetkých oblastiach chovu hospodárskych zvierat je cieľom rešpektovať a podporovať prirodzené správania a

prirodzené potreby zvierat.

Okrem toho je ďalší priestor pre zlepšovanie životných podmienok, ktorého vyžitie závisí od osobného postoja a etickej úrovne chovateľov.

4. CIEĽ

Zvýšiť zastúpenie chovov s takými chovnými postupmi, ktoré sú nad rámec príslušných povinných štandardov, vedúce k zlepšeniu životných podmienok zvierat.

5. ROZSAH A ČINNOSŤ

Účelom podpory je kompenzovať poľnohospodárom náklady súvisiace so zavádzaním takých chovných postupov, ktoré sú nad rámec príslušných noriem a prispievajú k celkovému zlepšeniu pohody zvierat na Slovensku. Dodržiavaním špecifických podmienok v rámci jednotlivých chovoch hospodárskych zvierat sa zvieratám zabezpečí lepšia starostlivosť, pohoda, zamedzí sa riziku náhodného úmrtia a taktiež dôjde k zlepšeniu ich zdravotného stavu.

6. ZOZNAM PODOPATRENÍ V RÁMCI OPATRENIA „ŽIVOTNÉ PODMIENKY ZVIERAT“

1. Zlepšenie životných podmienok v chove hydiny
2. Zlepšenie životných podmienok v chove hovädzieho dobytku
 - 2.1 Zlepšenie prirodzeného správania zvierat
 - 2.2 Zlepšenie prirodzeného materského správania kráv
3. Zlepšenie životných podmienok v chove ošípaných
4. Zlepšenie životných podmienok v chove oviec

Všeobecné kritériá spôsobilosti pre poskytnutie podpory AW

Žiadateľ o poskytnutie platby za životné podmienky zvierat musí spĺňať nasledujúce všeobecné podmienky:

- Plniť požiadavky kladené na identifikáciu a registráciu hospodárskych zvierat a spĺňať minimálne štandardy vyplývajúce z národnej legislatívy pre chov a ochranu zvierat.
- Prijat' a plniť záväzky opatrenia a podopatrení, do ktorých vstupuje počas stanovenej doby 5 rokov od vstupu do záväzku, s výnimkou prípadov vyššej moci¹.
- Hospodáriť v súlade s príslušnými povinnými štandardmi podľa článku 4 a prílohy III nariadenia Rady (ES) č. 1782/2003 (Cross Compliance) – od 1.1.2009.
- Absolvovať predpísaný školiaci kurz týkajúci sa životných podmienok zvierat (v prípade podopatrení 5.3.2.1.4.2.2, 5.3.2.1.4.3 a 5.3.2.1.4.4 musí ošetrovateľ absolvovať kurz zameraný na špeciálnu starostlivosť o podporované zvieratá)

1 PODOPATRENIE: ZLEPŠENIE ŽIVOTNÝCH PODMIENOK V CHOVE HYDINY

Zlepšenie životných podmienok vo výkrme hydiny prostredníctvom zníženej zaťaženia plochy, zvýšenej kontroly, predĺženej stanovenej dĺžky výkrmu a iných požiadaviek.

Špecifické podmienky pre výkrm hydiny

- chovný priestor sa musí osadiť zvieratami jednorazovo do 24 hodín;
- poberateľ podpory alebo ním poverená osoba musí prezrieť chovný priestor, skontrolovať hydinu 2-krát denne s dennou evidenciou kontroly;
- zaťaženie podlahovej plochy môže predstavovať max. 30 kg/m² pri hlbokoj podstielke (zníženie o 26 %);
- hlboká podstielka musí byť na začiatku turnusu aspoň 10 cm vysoká;
- krmne a napájacie zariadenia musia byť zabezpečené v takom množstve, aby k nim malo prístup minimálne 70 %

¹ čl. 47 nariadenia Komisie (ES) č. 1974/2006

zvierat naraz, pričom krmivo a voda im budú poskytované počas celého dňa;

- dĺžka výkrmu nesmie byť kratšia ako 40 dní u kurčiat;
- v letnom období musí byť v hale zabezpečené také prostredie aby výška teploty vzduchu v hale nepresiahla 2° C teplotu vzduchu vo vonkajšom prostredí.

Spôsob stanovenia podpory

Výška podpory je vypočítaná na základe kompenzácie strát vzniknutých zmenou produkcie v dôsledku zníženia zaťaženia 1 m² využiteľnej podlahovej plochy u brojlerovej hydiny na hlbokú podstielku. Straty sa vypočítali ako rozdiel medzi znížením priamych nákladov a znížením výnosov v dôsledku zníženia stavov zvierat.

Platba	
Výška podpory	2 272 Sk/VDJ

2 PODOPATRENIE: ZLEPŠENIE ŽIVOTNÝCH PODMIENOK V CHOVE HOVÄDZIEHO DOBYTKA

2.1 ZLEPŠENIE PRIRODZENÉHO SPRÁVANIA ZVIERAT

Zlepšenie prirodzeného správania zvierat, hlavne odpočinku, potravného správania, komfortného správania, možnosti úniku pri sociálnych konfliktoch a vytváraní skupín.

Špecifické podmienky

Podmienky podpory pre chov voľne ustajnených kráv:

- minimálne požiadavky na plochu ležiska a celkovú plochu (ležisko a krmisko) vo voľnom ustajnení pri dvojpriestorovom systéme ustajnenia pre kravy s rôznou hmotnosťou (zvýšenie o 10% - pozri tabuľky č. 1 prílohy 6 osi 2 – Výpočet platieb AW);
- poberateľ zabezpečí pre zvieratá dostatočné množstvo kvalitného krmiva, čistej vody počas celého dňa;
- poberateľ podpory zabezpečí vytvorenie optimálnej skupiny kráv v rozsahu 10–40 kusov podľa fyziologického štádia, telesnej hmotnosti a veku;
- poberateľ podpory zabezpečí pastevný spôsob chovu alebo voľný chov kráv s výbehom;
- zvieratá nesmú byť priviazané.

Podmienky podpory pre maštalný výkrm dobytká:

- minimálne požiadavky na plochu ležiska a celkovú plochu (ležisko a krmisko) vo voľnom ustajnení pri dvojpriestorovom systéme ustajnenia pre dobytok s rôznou hmotnosťou (zvýšenie o 10% -pozri tabuľky č. 2 prílohy 6 osi 2 – Výpočet platieb AW);
- poberateľ podpory zabezpečí vytvorenie optimálnej skupiny dobytká v rozsahu 10 – 40 kusov podľa telesnej hmotnosti a veku;
- poberateľ podpory zabezpečí prístup výkrmového dobytká do pevného výbehu;
- zvieratá nesmú byť priviazané.

Spôsob stanovenia podpory

Výška podpory je vypočítaná na základe zníženia počtu zvierat v ustajňovacej jednotke vo voľných systémoch ustajnenia kráv a výkrmového dobytká tak, aby plocha pripadajúca na 1 zviera bola minimálne o 10 % vyššia.

2.2 ZLEPŠENIE PRIRODZENÉHO MATERSKÉHO SPRÁVANIA KRÁV

Využitie dojčiacich kráv mliekových a kombinovaných plemien vyradených z mliekovej produkcie na odchov teliat do veku 3 mesiacov, pre zabezpečenie predpokladov pre prirodzené materské správanie kráv, budúce materské správanie

Platba	
Výška podpory na kravu	2488 Sk/VDJ
Výška podpory pre výkrm dobytká	631 Sk/VDJ

jalovičiek, zamedzenie vzniku cicaviek a normálny vývoj teliat a súčasne zníženie zaťaženia ustajňovacej plochy kráv.

Špecifické podmienky pre zachovanie prirodzeného materského správania kráv

- minimálne požiadavky na plochu ležiska a celkovú plochu (ležisko a krmisko) vo voľnom ustajnení pri dvojpriestorovom systéme ustajnenia pre kravy s rôznou hmotnosťou (zvýšenie o 10% - pozri tabuľky č. 1, 2 a 3; prílohy 6 osi 2 – Výpočet platieb AW);
- poberateľ podpory alebo ním poverená zaškolená osoba musí zabezpečiť, aby sa 2 krát denne urobila toaleta vemena dojčiacich kráv ako prevencia pred ochorením teliat, dodávanie kráv v čase, keď je to vzhľadom na nadprodukciiu mlieka potrebné, aby sa podporila tvorba skupín dojčiacich (adoptívnych) matiek a teliat (jalovičky) ako i ostatné potrebné ošetrenia teliat a kráv;
- poberateľ podpory alebo ním poverená osoba musí odchovať pri jednej krave za laktáciu 3 – 4 teľatá/jalovičky v 3 cykloch²;
- poberateľ podpory zabezpečí prístup teliat/jalovičiek k 1 dojčiackej krave po dobu 2 mesiacov permanentne pričom v tretom mesiaci sa obmedzí prístup teliat/jalovičiek ku krave na 2-krát denne s prikrmovaním kvalitným jadrovým krmivom a senom.

Spôsob stanovenia podpory

Výška podpory je vypočítaná ako náhrada za zníženie produkcie mlieka od preradených kráv na dojčenie teliat a náhrada za zvýšené pracovné nároky na ošetrovanie osobitnej skupiny zvierat a tvorbu dojčiacich skupín.

3 PODOPATRENIE: ZLEPŠENIE ŽIVOTNÝCH PODMIENOK V CHOVE OŠÍPANÝCH

Zlepšenie životných podmienok vyplýva zo zvýšenej starostlivosti o prasnicu a prasiatka od narodenia po odstav

Platba	
Výška podpory	10 129 Sk/VDJ

– kontrola a pomoc pri riadených pôrodoch (ošetrenie prasiatok po pôrode, kúpanie, sušenie, prikladanie k ceckom a pod tepelný zdroj), individuálna starostlivosť o rozvinutie správania pre zabezpečenie základných životných potrieb (učenie pitia vody a prijímania kŕmnej zmesi, vytváranie nových biologických skupín podľa pôrodnej hmotnosti a podobne).

Špecifické podmienky pre chov ošípaných

- poberateľ podpory alebo ním poverená osoba musí zabezpečiť nad rámec súčasného stavu k rodiacim a dojčiacim prasniciam a k narodeným prasiatkam (v rátane prasiatok v škôlke) zaškoleného ošetrovateľa – špecialistu pre handling³, podľa potreby aj mimo riadnej pracovnej doby v zmysle vzorovej pracovnej náplne stanovenej v metodike.

Spôsob stanovenia podpory

Výška podpory je vypočítaná na základe zvýšených nákladov na ošetrovanie prasnice a prasiatok od narodenia po odstav.

4 PODOPATRENIE: ZLEPŠENIE ŽIVOTNÝCH PODMIENOK V CHOVE OVIEC

Zlepšiť životné podmienky oviec na základe zníženie pôsobenia stresových faktorov v kategórii rodiacich a dojčiacich bahníc.

Zlepšenie životných podmienok vyplýva zo zvýšenej starostlivosti o bahnice a jahňatá od narodenia po odstav (kontrola a pomoc pri bahnení a počas ich odchovu, popôrodné ošetrenie bahníc a jahniat, aplikácia preventívnych

Platba	
Výška podpory	3 657.- Sk/VDJ

²cyklus odchovu – 3 mesiace

³ handling – forma učenia na základe účelnej manipulácie so zvieratami

opatrení, zabránenie hypotermii jahniat, vytváranie skupín jahniat podľa ich hmotnosti a pod). Pri bahniciach podľa potreby oddávanie mlieka, ktoré nie sú schopné jahňatá vycícať, čím sa minimalizuje vznik klinických a subklinických mastitíd.

Špecifické podmienky pre chov oviec

- poberateľ podpory zabezpečí vytvorenie optimálnych skupín oviec v prípade bahnic, jariet, kotných a rodiacich bahnic do 110 kusov; dojčiace bahnice s jahňatami do veku 3 týždňov do 22 kusov a bahnice s jahňatami od 3 týždňov do odstavu do 44 kusov, podľa telesnej hmotnosti, veku a plemena;
- poberateľ podpory alebo ním poverená osoba musí zabezpečiť ošetrovateľa – špecialistu k jahňatám počas obdobia kotenja oviec permanentne podľa potreby aj mimo riadnej pracovnej doby.

Spôsob stanovenia podpory

Výška podpory je vypočítaná na základe zvýšených nákladov na ošetrovanie bahnic a jahniatok počas bahnenia a odchovu jahniat.

7. Geografická alokácia

Opatrenie má horizontálnu pôsobnosť na celom území SR.

Platba	
Výška podpory	2 412.- Sk/VDJ

8. Konečný prijímateľ (oprávnený žiadateľ)

Fyzické a právnické osoby podnikajúce v poľnohospodárskej prvovýrobe.

9. Druh a výška podpory

Druh podpory: nenávratný finančný príspevok

Typ investície: nezisková

Forma podpory: stanovená platba na VDJ¹ plne hrazená z verejných zdrojov

10. Výška podpory

Výšku podpory z EAFRD a národných zdrojov upravuje článok 70 nariadenia Rady (ES)

č. 1698/2005.

Kompenzačné platby	EAFRD %	Národné zdroje %	Verejné zdroje spolu %
Oblasti Konvergenčného cieľa	80	20	100
Ostatné oblasti	55	45	100

Spoločné monitorovacie ukazovatele EÚ

Typ ukazovateľa	Ukazovateľ	Cieľ 2007 – 2013
Výstup	Počet subjektov dostávajúcí podporu	560
	Počet záväzkov v rámci životných podmienok zvierat	650

¹ veľká dobyčcia jednotka prepočítaná v súlade s prílohou V nariadenia Komisie č. 1974/2006

DOTERAJŠIA REALIZÁCIA NA SLOVENSKU

METODICKÝ POKYN

MINISTERSTVA PÔDOHOSPODÁRSTVA SR

č. 14471/2008

k nariadeniu vlády SR č. 155/2008 Z.z. o podmienkach poskytovania platieb na opatrenie životné podmienky zvierat

155

NARIADENIE VLÁDY

Slovenskej republiky

zo 16. apríla 2008

o podmienkach poskytovania platieb na opatrenie životné podmienky zvierat

11. Záver

Na základe výzvy sa na uplatnenie nárokov z opatrenia „Životné podmienky zvierat“ prihlásilo 792 chovateľov, čo predstavuje podstatnú časť stredných a veľkých fariem na Slovensku. Po vydaní metodického pokynu Ministerstva pôdohospodárstva, ktorý obsahuje aj konkrétne záväzky chovateľov na dobu 5 rokov, tj. na celú dobu uplatňovania nároku na platby, podpísalo zmluvu 490 chovateľov. Toto množstvo predstavuje podiel farmárov, ktorí majú záujem zlepšiť životné podmienky zvierat bez nároku zvýšenie priamych ziskov z chovu zvierat.

